

Borgerløn - på vej imod et paradigmeskift i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken?

Af Erik Christensen.

Lapperier i stedet for fornyelse.

Så fik vi en ny arbejdsmarkedsreform. Nogen principiel ny social- og arbejdsmarkedspolitik som for 60 år siden med Steinckes socialreform fik vi ikke. I 1933 skete et paradigmeskift i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken. Her blev det moderne danske industrisamfunds forsørgelsesprincipper fastlagt: Selvforsørgelsen via individuelt lønarbejde fik sit lovgivningsmæssige normalitetsstempel. I dag på tærsklen ind i et post-industrielt informationssamfund har vi behov for et nyt paradigmeskift i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken, idet situationen på en række områder minder om situationen før 1933: En uoverskuelig administration med modstridende principper, der betyder, at behandlingen af enkelte arbejdsmarkeds- og sociale problemer ofte virker tilfældig og uretfærdig, og hvor bevilgende og finansierende myndigheder er forskellige.

I dag står vi i en situation med en hidtil uset arbejdsløshed og stigende miljøproblemer, hvor en række myter er ved at krakelere: Myten om at arbejdsløsheden kan fjernes igennem en større materiel vækst. Myten om at materiel vækst er godt og nødvendig for at løse miljøproblemerne. Myten om at uddannelse og aktivering i sig selv skaber øget beskæftigelse. Det industrielle samfunds fordelingsprincipper og spilleregler er kommet i krise. Lønarbejdet har i en lang periode fået en stadig stærkere normalitetsfunktion. Samtidig har vi fået en stadig større gruppe af mennesker på såkaldte overførselsindkomster. Hvis vi i fremtiden skal undgå at bevæge os i retning af et stadig stærkere polariseret "apartheid-samfund" med forskellige borgerrettigheder, må rettigheder og spilleregler for menneskers aktiviteter som samfundsborgere, lønarbejdere og statsborgere ændres, ved at rollen som lønarbejder må svækkes, og rollen som samfundsborger styrkes igennem en

borgerlønsordning.

Set i forhold til et nødvendigt paradigmeskift, som en borgerlønsordning vil være udtryk for, er regeringens netop vedtagne arbejdsmarkedsreform udtryk for modsætningsfyldte lapperier på det bestående system. Den indeholder kim til nytænkning, men er ikke udtryk for en nødvendig nyorientering i arbejdsmarkedspolitikken, omkring arbejde, vækst og forsørgelse. Hvis reformen havde indeholdt en borgerlønsordning ville den være gået over i historien som et skelsættende symbol på, at Danmark er på vej ind i et post-industrielt informationssamfund. Det må vi nu vente med endnu nogle år. Før grobunden for mere principielle ændringer er til stede, skal modsigelserne i det gamle system mere klart have vist sig, og overbevisningen om et nyt systems duelighed skal have vundet større udbredelse. Det gælder også borgerlønstanken. Derfor vil det følgende være et forsøg på at give borgerlønstanken et historisk og aktuelt perspektiv.

Hvorfor var Steinckes socialreform i 1933 udtryk for et mere reelt paradigmeskift i socialpolitikken? Hvorfor er ideerne i de senere års kommissioner og i regeringens udspil utilstrækkelige i forhold til de problemer, som eksisterer? Hvad betyder en borgerlønsmodel? Og hvilke fordele har den i forhold til andre løsningsforslag?

Det historiske tilbageblik.

Hvorfor fik man en socialreform i 1933, og hvad gik den ud på? Allerede i 1929 havde Steincke første gang fremlagt forslag til en socialreform i folketinget og begrundet reformen således: Hovedfejlen i den bestående ordning var et system med meget strenge fattighjælpsvirkninger. De "rammer enhver, hvad enten han forsørges på livstid for drikfældighed, eller blot har fået en flaske medicin til et sygt barn." Systemet var irrationelt og nedværdigende. Den anden store fejl var administrationens splittelse, hvilket bevirkede, "at de trængende meget ofte jages fra Herodes til Pilatus og tilbage igen, og bliver afvist alle mulige steder." Som en tredje fejl nævnte

han de "fuldkomne antikverede regler om forsørgelsesret og forsørgelsessted".¹ Endelig var der et uheldigt refusionssystem, der kunne medføre en blodig uretfærdighed overfor fattige kommuner. Det er en kritik som til forveksling ligner megen nutidig kritik af arbejdsmarkedet og det sociale system, som det virker i dag.

Steinckes socialreform betød en uhyre forenkling og rationalisering af hele det sociale regelsystem. Tidligere havde der eksisteret over 30 love, der blev koncentreret til 4 (lov om folkeforsikring, lov om offentlig forsorg, lov om arbejdsansvisning og arbejdsløshedsforsikring og lov om ulykkesforsikring), der kom til at bygge på delvis ændrede og præciserede grundprincipper, nye administrative strukturer og økonomiske dækningsregler. Retsprincippet blev stadfæstet som overordnet princip, hvor tidligere skønsprincippet havde hersket på en række områder. Administrationen blev forenklet ved oprettelsen af sociale udvalg i alle kommuner, samtidig med at staten overtog en større andel af de samlede sociale udgifter igennem etablering af en mellemkommunal refusionsordning.

Med socialreformen i 1933 kan strukturen i hele det moderne industrisamfunds sociale og politiske tænkning illustreres ved et "netsystem": Det grundlæggende i det moderne industrisamfund er selvforsørgelsen, hvilket i større og større udstrækning sker via individuelt lønarbejde. Arbejdsløsheds- og syge-forsikringsydelse som det øverste sociale net (set som en indkomsterstatning) og så forsorgsydelserne (i dag bistandshjælpen) som det nederste sociale net: Her påtager staten sig ansvar for borgernes forsørgelse, når selvforsørgelsen og forsikringssystemet svigter. Det er den struktur og tænkning, som med den permanente store arbejdsløshed er ved at krakelere.

Ydelsesmæssigt fik socialreformen ikke den store betydning for så mange mennesker. Men administrativt, og politisk symbolsk fik den utrolig stor betydning, fordi den var logisk gennemtænkt ud fra nogle overordnede principper og et helhedssyn. Den var et led i Kanslergadeforliget og blev derfor et udtryk

for Socialdemokratiets alliancebestræbelser overfor det landlige småborgerskab (udtrykt ved Det radikale Venstre og Venstre). Derfor kan man med en vis ret se den som et administrativt og politisk paradigmeskift. I dag ser man forgæves efter fremstormende politiske partier, der fremlægger principielle reformer, der tager fat på nutidens store klasse-
deling.

Træk af den nuværende krise.

Hvorfor er det industrielle arbejdsmarkeds-og socialsystem brudt sammen? Og hvorfor er regeringens reformer ikke tilstrækkelige?

Det nuværende system med overførselsindkomster blev i hovedsagen opbygget i 1960'erne og 1970'erne med et dagpengesystem, et bistandssystem og et pensionssystem, der er indrettet efter en normaltilstand med fuld beskæftigelse i en industriel vækstøkonomi. Hovedprincippet i systemet blev fastlagt i socialreformen i 1933. Det forudsættes, at mennesker er selvforsørgende som lønarbejdere på et arbejdsmarked, hvis de ikke er selvstændige erhvervsdrivende eller forsørges af deres familie. Hvis denne selvforsørgelse svigter, som den i stigende grad har gjort for stadig flere, kan man midlertidigt få indkomsterstatningsydelser i dagpenge- eller bistandssystemet. Dagpengesystemet, der forvaltes af a-kasser, er traditionelt beskæftigelsesorienteret og opbygget efter et retsprincip, mens bistandssystemet, der forvaltes af kommunerne, er indrettet mod at løse sociale problemer og hovedsagelig er opbygget efter et behovsprincip.

Efter over 10 år med meget stor arbejdsløshed er begge systemer overbelastede og ved at miste deres klare indbyrdes afgrænsning. Den stigende arbejdsløshed har betydet, at andelen af langvarigt offentligt forsørgede er vokset kraftigt de sidste 25 år. Selvom arbejdsmarkedet er vokset i absolut omfang, er der sket en polarisering, hvor både de fuldt selvforsørgende og de passivt forsørgede fra det offentlige er vokset. I forhold til logikken i det industrielle forsørgel-

sessystem har det betydet, at man har fået et voksende antal mennesker i både dagpenge- og bistandssystemet, hvor de midlertidige ydelser (som dagpenge og kontanthjælp var tænkt) har fået en stadig mere varig karakter.

I de sidste år har man forsøgt at imødegå disse problemer ved at dreje en mere passiv arbejdsmarkedspolitik til en aktiveringspolitik med større vægt på vejledning, jobrotation og uddannelse. Og i det kommunale bistandssystem har man også satset på alternative arbejdsmarkedsrettede tilbud til de ledige fremfor passiviserende sociale ydelser.

Men det synes at være vanskeligt at reformere systemet uden at ændre på grundprincipperne i systemerne. Ved blot at ændre nogle enkelte overfladiske regler for at løse et delproblem skabes andre modsigelser og utilsigtede konsekvenser. Det er glimrende blevet demonstreret i de sidste år. En række af de beskæftigelsesforanstaltninger, man har sat i værk, har ikke skabt flere job, men har fået den uheldige effekt at fortrænge almindelige job. Det ses bl.a. i kommunerne, hvor arbejdsløse på jobtilbud i plejesektoren fortrænger almindelige job. Man har ligeledes kunnet se en konkurrence- og kassetækning mellem bistands- og dagpengesystem. Kommuner forsøger med forskellige beskæftigelses- og aktiviseringsforanstaltninger at sende bistandsklienter over i dagpengesystemet for at reducere de sociale udgifter i kommunerne. Desuden eksisterer der også mange steder en konkurrence mellem a-kasser og kommuner om at finde job til de ledige.ⁱⁱ

Traditionel kommissions-tænkning og regeringens fortsatte lapperier.

På centralt administrativt og politisk hold har man i nogle år været klar over, at der var noget galt med systemerne. Derfor nedsatte den forrige regering i 1991 hele to kommissioner til at behandle problemerne: En socialkommission (Aase Olesen-udvalget)ⁱⁱⁱ og et udredningsarbejde om arbejdsmarkedets strukturproblemer (Zeuthen-udvalget)^{iv}. Socialkommissionen blev bl.a. bedt om at "skabe et fremtidssikret mere sammenhængende

og forenklet system af overførsler med henblik på at anvende midlerne mere aktivt", og Zeuthen-udvalget blev bedt om at komme med "forslag til en bedre udnyttelse af de nuværende samlede offentlige midler i arbejdsmarkeds- og uddannelsespolitikken og en forenkling af det samlede regelsæt". Man ønskede besparelser og forenkling, men uden angivelse af om det skulle ske udfra nogle nye overordnede principper.

Rapporterne fra de to udvalg viser, at det er begrænset, hvor megen nytænkning der er kommet. Socialkommissionen, der har været mest uafhængig af politiske interesseorganisationer, går længst i en ændring af den administrative struktur, men med hensyn til at lægge op til et politisk paradigmeskift i social- og arbejdsmarkedspolitikken er der slet ikke tale.

I Zeuthen-udvalget var der enighed om at styrke aktiveringslinien i arbejdsmarkedspolitikken ved at gøre aktiveringsystemet mere behovsorienteret, koordineret og decentraliseret. Men nogen ændring i principperne og afgrænsningen mellem arbejdsmarkedssystemet og det sociale system kunne man ikke nå. Arbejdsgivernes synspunkt var, at der i løbet af 1980'erne var kommet alt for mange ind i dagpengesystemet, hvorfor man ønskede at stramme reglerne og lukke forbindelseslinierne mellem bistands- og dagpengesystem. Heroverfor stod en defensiv fagbevægelse, der holdt på, at ingen ledige uberegtiget måtte forlade dagpengesystemet og være henvist til kontanthjælp. Men fagbevægelsen synes ikke at have haft noget offensivt bud på, hvordan social og arbejdsmarkedssystemet skulle indrettes i fremtiden.

Socialkommissionen foreslår også en styrkelse af aktiveringen, så specielt de svage grupper tilgodeses med løntilskud i forbindelse med jobrotation. Imodsætning til Zeuthen-udvalget foreslås, at der sondres mellem en generel aktivering, der skal ske i arbejdsmarkedssystemet, der foreslås udlagt til amtskommunerne og en mere individorienteret aktivering, som kommunerne skal have ansvaret for. Derudover anbefales en ydelsesreform, hvor den samlede dagpengeydelse deles op i en grundydelse på 7500 kr for alle og med mulighed for en til-

lægsydelse. Denne grundydelse danner samtidig grundlag for tildeling af ydelser i det kommunale sociale system. I modsætning til Zeuthen-udvalget ligger her et forslag til en klar arbejdsdeling mellem et arbejdsmarkedssystem og et socialt system. Man strammer adgangskravene til arbejdsmarkedet og sondrer skarpt mellem personer med og uden arbejdsmarkedstilknytning. Og endelig foreslår man en mere omfattende pligt til deltagelse i aktive tilbud. Der lægges op til en skærpelse af den industrielle arbejdsmoral.

Karakteristisk for begge kommissioner er, at de stadig bygger på en forestilling om, at det er muligt at skabe fuld beskæftigelse ved at skabe flere arbejdspladser i den private sektor gennem forbedret konkurrenceevne og øget eksport. Socialkommissionen er meget klar omkring sammenhængen mellem vækst og det nuværende industrielle arbejdsmarkeds- og socialsystem: "Hvis målsætningen om fuld beskæftigelse blev opgivet måtte pligten til selvforsørgelse forlades".^v Man ved, at det reelle alternativ er et borgerlønssystem, som man advarer imod. Aase Olesen er gået så langt, at hun kalder borgerløn for en "farlig, umoralsk og grundlovsstridig tanke".^{vi} Sådan taler man vist kun, når man er trængt.

Regeringens reform følger de to kommissioners forslag om at styrke de lediges og de beskæftigedes kvalifikationer gennem en forøgelse af indsatsen for uddannelse ved at give de ledige flere valgmuligheder og klare rettigheder og pligter, samtidig med at aktiveringsindsatsen bliver mere decentraliseret og behovsorienteret.^{vii} På den ene side åbner den nye reform op for muligheden for at fravælge lønarbejde i en periode (orlovsordninger til uddannelse, børnepasning, sabbat). På den anden side åbnes der også op for en mere systematisk tvang til arbejde og uddannelse (kommunal aktivering, hvor man får tilbud, man ikke kan afslå!). Man taler om at bekæmpe polariseringen, men faktisk får vi nu en klar tvedeling af arbejdsmarkedet: Det "rigtige" (private og offentlige) arbejdsmarked og et kommunalt aktiveringssystem, hvorimellem overgangen svækkes, idet "støttet arbejde" ikke længere giver adgang til dagpengesystemet.

Med regeringens nye arbejdsmarkedsreform er der ikke sket nogen rationalisering af ydelserne eller lovgivningen på samme måde som i Steinckes socialreform. Der er behov for en mere principiel ændring af systemet i retning af et enstrengt system, hvor man omdefinierer forsørgelsesprincippet, arbejdsbegrebet og rådighedsforpligtelsen. Det vil et borgerlønssystem være udtryk for.

Borgerlønstanken som nyt princip i social- og arbejdsmarkeds- politikken.

Samtidig med at man hælder til de traditionelle forhåbninger om at kunne skabe en fortsat økonomisk vækst som grundlag for afskaffelse af ledigheden, kan der ses en voksende tvivl hos nogle politikere, om vi kan producere os til fuld beskæftigelse. Omkring årsskiftet kom den afgående statsminister Poul Schluter med den tankevækkende udtalelse, "at det bliver nødvendigt med en total nyvurdering af, hvordan samfundet skal indrettes, hvis det skal lykkes at bekæmpe ledigheden og undgå voldsomme sociale konflikter."^{viii} Og han blev fulgt af den nuværende statsminister Poul Nyrup Rasmussen, der sagde at "Danmark får ikke fuld beskæftigelse på samme måde som i 60'erne".^{ix} Det blev imidlertid ved de generelle antydninger. Hvilke nye spilleregler vi skal have i et fremtidigt samfund, havde de ingen bud på.

I en situation hvor alle ikke kan få heltids-lønarbejde, og man begynder at erkende, at en yderligere materiel vækst er med til at forværre miljøet, er en mere fundamental ændring af principperne for forsørgelse og arbejdsfordeling i samfundet nødvendig, hvis man både vil løse de sociale og miljømæssige problemer. Valget af spilleregler kommer til at stå imellem en skærpelse af industrisamfundets arbejdsmoral: øget tvang (og kontrol) til lønarbejde og uddannelse, eller nogle nye principper: Borgerløn og øgede individuelle valgmuligheder og rettigheder.

Det nuværende system opererer med selvforsørgelse igennem en

fuld lønarbejdsindkomst som det normale, og bistand og dagpenge som erstatning for denne lønarbejdsindkomst. I indkomsterstatningssystemet ligger et materielt vækst-imperativ, idet det lægger op til, at der skabes mere indkomst (flere lønarbejdspladser).

Et borgerlønsystem har en anden logik. Borgerløn er en individuel, universel, generel, retsbestemt og inkomstuafhængig ydelse, som gives alle borgere over 18 år. Ideen er at hermed sikres alle borgere et eksistensminimum, en offentlig forsørgelse, hvilket betyder at vækstpesset i retning af skabelse af stadig flere arbejdspladser i den formelle økonomi aftager. Det kan også ses som en "løn" for at eksistere som borgere i en husholdning, en familie og et lokalsamfund med det uformelle arbejde, der hører hertil. Med borgerløn etableres et andet normalbillede af borgeren. Han/hun er ikke først og fremmest lønarbejder, men social medborger. Hvis mennesker ønsker at leve på dette grundlag, skal der være mulighed for det uden nogen tvang om at skulle være til rådighed på et arbejdsmarked. Men man må forvente, at de fleste udover borgerlønnen vil tage lønarbejde, hvorfor borgerløn ikke vil betyde afskaffelse af a-kassesystemet, men sikkert nok at flere vil ønske at reducere deres arbejdstid, da de i forvejen er sikret en borgerløn. Et borgerlønsystem kan derudover opbygges således, at alle i løbet af et livsforløb blev garanteret muligheden for en vis mængde lønarbejde samt ret til uddannelse.^x

Et borgerlønsystem betyder i socialpolitisk forstand et opgør med det individualistiske selvforsørgelsesprincip og en rationalisering af overførselsindkomstsystemet, idet det umiddelbart kan erstatte største delen af kontanthjælpen, SU og det offentlige pensionssystem. Det vil ophæve den generelle rådighedspligt i forholdet til arbejdsmarkedet, hvor der i dag hersker en tvang til lønarbejde både for de arbejdende, de ledige og kontanthjælpsmodtagerne, og hvor tendensen går i retning af at styrke denne tvang igennem udvidelse af pligten til at acceptere aktivitetstilbud (kommunal aktivering).

Sammenfattende kan man sige, at en borgerlønsordning repræsenterer en principiel reform af vores social- og arbejdskeds-system, der forener nogle gode elementer i både socialistisk (lighed) og liberalistisk (frihed) tænkning, og introducerer nogle nye post-industrielle, grønne værdier. Den er på den ene side meget social, idet den forhåndssikre alle en kollektiv garanteret forsørgelse på et eksistensminimum. Det betyder en sikring af en vis samfundsmæssig lighed. Den er samtidig også meget liberal, idet den sikrer alle et reelt frit valg af lønarbejde i forskellige grader. Det er en styrkelse af den individuelle frihed. Når dertil lægges, at den kan betyde en svækkelse af tendensen i retning af vækst (fremskaffelse af stadig flere arbejdspladser i den formelle økonomi) og styrkelse af det civile samfund, kan den ses som et væsentlig element i skabelsen af en bæredygtig udvikling, som netop er kendetegnet ved en decentraliseret demokratisk samfundsudvikling, der holder sig inden for nogle bæredygtige økologiske rammer.

Nogle gode argumenter for borgerløn.

Indførelsen af en borgerløn på et eksistensminimum vil åbne for en række principielle og nødvendige ændringer i samfundet: 1. Omdefinering af arbejdsbegrebet og reduktion af lønarbejdsløsheden. 2. Styrkelse af det civile samfund. 3. Opgør med klientgørelsen i arbejdsmarkeds- og det sociale system. 4. Styrkelse af den erhvervsmæssige og kulturelle fornyelse.

Den mest markante betydning af en generel borgerløn vil være et opgør med det traditionelle arbejdsbegreb, hvor arbejde kun ses som lønarbejde. Med borgerløn vil alle samfundsborgere blive aflønnet for det samfundsnødvendige arbejde, som alle udfører i den uformelle sektor. Det gælder husarbejde, social omsorg i form af at få familier og nære sociale netværk til at fungere samt aktivitet som politiske samfundsborgere. Borgerløn vil derfor betyde et formindsket pres på ønsket om lønarbejde, og vil dermed være med til at reducere arbejdsløsheden. En fordel ved borgerløn er endvidere, at der sker en generel synliggørelse af det samfundsmæssigt nødvendige repro-

duktionsarbejde i bred forstand, i stedet for at enkelte elementer i det uformelle arbejde bliver gjort til et lønarbejde.

Politikerne er meget bekymrede over den store stigning i overførselsindkomsterne. En årsag er foruden den store arbejdsløshed er, at de sociale netværk i form af familier og lokalsamfund (det civile samfund) er blevet svækket i forhold til markedet og staten. Pasningen af børn og gamle er blevet institutionaliseret. Hvis man vil bekæmpe stigningerne i overførselsindkomsterne og foretage en delvis "afinstitutionalisering og "afprofessionalisering", som nogle taler om i socialpolitikken, kunne det blandt andet gøres ved indførelsen af borgerløn. Det ville i højere grad give mennesker mulighed for at vælge et fleksibelt lønarbejde i samvirke med en prioritering af aktiviteter i deres nærmiljø.

Et stort problem ved det nuværende sociale system og arbejdsmarkedssystemet er klientgørelsen og bureaukratiet. I dag eksisterer hele 26 forskellige løntilskudsordninger til at afhjælpe arbejdsløsheden. Og det kommunale aktiveringssystem, som regeringen nu har vedtaget regler for, synes ikke at blive mindre klientgørende, men peger i retning af et stadig mere fintmasket kontrolsystem, hvor man for at modtage en overførselsindkomst forpligter sig til bestemte typer af arbejde og uddannelse. Med borgerløn er det helt anderledes. Den bygger på en tro på menneskers autonomi og valgfrihed, hvor mennesker på den ene side sikres en materiel grundydelse uanset hvad de gør, samtidig med at det sikres, at det altid vil kunne betale sig at tage et lønarbejde. Afskaffelsen af begreberne bistandshjælp og kontanthjælp med indførelsen af en borgerløn vil ligeledes være med til at fjerne det sidste almissepræg, der stadig hænger ved at modtage ydelser fra det offentlige.

Et yderligere argument for en borgerlønsordning er, at det ville være med til at stimulere både det private erhvervsinitiativ og kulturelle aktiviteter. Flere erhvervsfolk er i dag bekymret over, at der imodsætning til tidligere findes

færre iværksættere. Derfor har man i de senere år indført forskellige former for iværksætterydelse. Og på det kulturelle område giver regeringen i sin nye arbejdsmarkedsreform ledige mulighed for at deltage i kulturelle aktiviteter. I stedet for at lave sådanne særlige ordninger, vil en borgerlønsordning kunne fungere som et generelt sikkerhedsnet for alle mennesker, der vil kaste sig ud i alle typer af iværksætterprojekter. Fordelen ville være, at der ikke vil være knyttet særlige betingelser og kontrolforanstaltninger til.

Nogle forhindringer for gennemførelsen af borgerløn.

Når der kan opregnes så mange gode argumenter for en borgerlønsordning, kan det umiddelbart undre, at en sådan tanke indtil nu ikke er blevet behandlet mere seriøst af de etablerede politiske partier.

Når de etablerede politiske partier har så svært ved at tænke nyt, skyldes det ofte, at de umiddelbart og overfladisk lader sig skræmme af de problemer, som uundgåeligt vil opstå, når man indfører nye principper i styringen af samfundet. Hellere fastholde den nuværende tilstand, der ganske vist giver nogle problemer, end kæmpe for noget nyt, som også vil give problemer. Det synes at være den "konservative" læresætning, som alle politiske partier handler efter.

Hvad er det så for problemer, som givetvis vil opstå, hvis man indfører en borgerlønsordning? For det første vil en borgerlønsordning være med til at fremme udbredelsen af deltidsarbejde. Hvis man har sikret et eksistensgrundlag, vil nogle foretrække deltids- fremfor fuldtidslønarbejde. Udfra en traditionel faglig synsvinkel er der problemer med deltidsarbejde, hvorfor tanken bliver mødt med skepsis fra dele af det faglige system, der bygger på heltidslønarbejderen. For det andet vil en borgerlønsordning kunne medføre en stigning i "det sorte arbejde", som man netop på forskellige måder forsøger at bekæmpe i dag. For det tredje vil en borgerlønsordning uden tvivl betyde højere indkomstskatter, fordi det ligger i borgerlønsiden, at formelt arbejde skal beskattes

hårdere, for at en vis form for uformelt arbejde skal blive mere attraktivt. Og hvilke politikere tør i disse jublende skatte-lettelses-tider foreslå en højere lønarbejdsindkomstskat? Der er også kvinder, der vil være betænkelige ved borgerløn, fordi den kunne medføre at flere kvinder ville føle sig tilskyndet til enten helt at forlade arbejdsmarkedet eller gå på deltid, hvilket ville gøre kønsarbejdsdelingen mere traditionel og skæv i deres øjne. Endelig vil der være nogle, der har svært ved at forstå, at alle borgere skal have borgerløn. Borgerlønnens væsentligste funktioner vil imidlertid blive ødelagt, hvis man forsøger at indføre en "borgerlønsordning" kun for de udstødte. Det centrale i borgerlønsideen er netop, at den er universel. Den lægger op til adfærdsændringer både hos A- og B- holdet.

Alle disse indvendinger eller problemer kan vise sig at være reelle, men bør ikke afholde nogen fra at arbejde videre med tanken, fordi fordelene og mulighederne for at komme ud af nogle af de nuværende mere grundlæggende problemer er større. Desuden er det klart, at gennemførelsen af en borgerlønsordning ikke kan stå alene. Den må tænkes sammen med en lang række andre foranstaltninger, der netop kan være med til at fjerne nogle af de problemer, borgerløn isoleret set kan skabe. Besværighederne ved at hæve indkomstskatten og faren for udbredelsen af "sort arbejde" må fjernes ved at ændre skattesystemet. Desuden må både fagbevægelsens og kvindebevægelsens skepsis overfor borgerlønstanken kunne vendes til en tilslutning til ideen ved at udtænke nye strategier og arbejdsformer på et stadig mere fleksibelt arbejdsmarked, hvor den enkelte lønarbejder ønsker øgede valgmuligheder og sikkerhed.

Det er vigtigt ikke at se borgerlønstanken isoleret i forhold til andre samfundsproblemer. Snævert lovgivningsmæssigt set er den kun et teknisk redskab, der skal kombineres med mange andre foranstaltninger for at løse nogle problemer. I sig selv løser den ikke arbejdsløshedsproblemet, det civile samfunds "indtørring", klient- og bureaukrati-problemerne i socialsektoren. Hvad den imidlertid kan være med til er, at åbne op for

nogle processer, hvor de nævnte problemer vil være nemmere at løse end i dag, fordi en sådan reform vil være med til at markere nogle nye grundprincipper i styringen af vort samfund.

Manglen på nye ideer og paradigmer blandt forskerne.

Når politikerne er tilbageholdne med at foreslå borgerløn, hænger det også sammen med at de kun i begrænset omfang kan støtte sig til nogle arbejdsmarkeds- og socialpolitiske teoretikere, der har udviklet en ny forståelse for, hvordan arbejde og socialpolitik skal være i fremtidens samfund. Langt de fleste samfunds- og socialforskere er dybt præget af fuld beskæftigelse i et vækst-samfund, hvor socialpolitik forstås og begrundes ud fra et indkomsterstatningssynspunkt. På universiteter og sociale højskoler findes et dominerende økonomisk paradigme for, hvordan man skal se på arbejdsløshed og sociale problemer. Det afspejler sig tydeligt både i Zeuthenudvalgets og Socialkommissionens rapporter.

Videnskabelige paradigmer forvaltes og reproduceres af grupper af intellektuelle, der som regel har visse fordele i at de bliver opretholdt og hele tiden finde nye folk til at forvalte og videreudvikle disse paradigmer. Engang imellem sker der imidlertid mere omfattende paradigmeændringer eller paradigmerevolutioner. Det er tilfældet, når et paradigme kommer i stærk modstrid med virkeligheden og ikke længer er en god vejleder for forståelse og handling. I videnskabsteorien taler man om, at et paradigme bliver svækket, når der viser sig en række anomalier, som ikke tilfredsstillende kan forklares indenfor paradigmet. Men et paradigme "vælder ikke af sig selv. Det bestyres som regel af en gruppe ("skole") af intellektuelle af nogle kaldet "paradigme-patriarker", der som regel ikke uden videre opgiver paradigmet blot fordi, der opstår uventede empiriske forhold, eller der viser sig logiske inkonsistenser i forståelsen. Man vil som regel forsvare paradigmet stærkt og forsøge at forklare afvigelserne ved en række hjælpehypoteser. For at et paradigme "falder" eller mister sin "magt" som forståelses- og handlingsvejledning, skal der fremlægges et alternativt paradigme, som virker overbevisende

og har en stigende tilslutning blandt andre grupper af intellektuelle. Så vidt jeg kan se er der i dag kun kim til en paradigmatisk borgerlønstækning i samfundsforskningen.

Manglen på en politisk bevægelse for borgerløn.

For at mere principielle politiske reformer kan gennemføres kræves ikke alene at en gruppe af intellektuelle kan fremlægge, forklare og sandsynliggøre at en reforms principper og konkrete udformning kan løse en række praktiske problemer. Der skal også eksistere en bred folkelig opinion og bevægelse for reformen og nogle politikere, der har modet og viljen til at skabe opbakning for den nye reform. Når Steinckes socialreform lykkedes i 1933, var det kun fordi, alle disse faktorer var til stede. Men da havde man også talt om en socialreform i 10 år. Når borgerlønsdiskussionen ikke rigtig er kommet igang i Danmark, selvom den blev introduceret for 15 år siden med "Oprør fra midten", hænger det sammen med, at man mangler flere "paradigmerebeller" i arbejdsmarkeds- og socialpolitikken og flere fremsynede og modige politikere.

Når borgerlønsideen både kan ses som indeholdende socialistiske, liberale og grønne elementer skulle man umiddelbart tro, at den kunne vinde bred tilslutning i samfundet. Det er der imidlertid ikke meget der tyder på iøjeblikket. Socialister og særlig socialdemokratiet går kun i begrænset omfang ind for en større lighed, men støtter sig på en bureaukratisk og hierarkisk social solidaritet blandt lønarbejderne (det nuværende fagforeningssystem). Og liberalisterne er heller ikke særlig tro overfor styrkelsen af den almindelige lønarbejders individuelle valgfrihed, men er mere interesseret i at styrke de stærkes frihed. Endelig er de grønne bevægelser i samfundet endnu for svage til rigtig at sætte den politiske dagsorden. Hvis man kunne få nogle ideologisk bevidste socialdemokrater og venstrefolk til at indse, at Socialdemokratiet og Venstre iøjeblikket forvalter ligheds- og frihedsideen rigtig dårligt ved at afvise borgerløn, kunne der måske komme en spændende fremadrettet ideologisk diskussion af fremtidige styringsprincipper i vort samfund, hvor elementer af de gamle ideologier

frugtbart kunne være med til at præge de nye grønne ideer.

ⁱ . Se Oluf Bertolt, Ernst Christiansen og Poul Hansen: En bygning vi rejser. Den politiske arbejderbevægelses historie i Danmark II. København . Forlaget Fremad. s. 166.

ⁱⁱ . Dokumenteret i artikelserier i Jyllandsposten ("Danmark på støtten") og Politiken ("Spildte kræfter") i januar-februar måned 1993.

ⁱⁱⁱ . Se den afsluttende rapport: Arbejde og velfærd. Forslag til en ydelses- og aktiveringsreform for midtergruppen. Socialkommissionene. 1993. s. 277-78.

^{iv} . Rapport fra udredningsudvalget om arbejdsmarkedets strukturproblemer. Juni 1992.

^v . Arbejde og velfærd. op.cit. s. 12.

^{vi} . SALT nr. 3. 1993.

^{vii} . Regeringen. Udspil til reformer på arbejdsmarkedet - et nyt arbejdsliv. April 1993.

^{viii} . Jyllandsposten 2.1.1993.

^{ix} . Politiken den 27.12.1992.

^x . Borgerlønsprincippet er behandlet i en række artikler i tidsskriftet SALT nr. 6 (1992) og nr. 1.2.3.4. (1993).